PIAAC IN FOCUS 1:
IS ONDERWIJS WEL EEN HEFBOOM VOOR HET WEGWERKEN VAN HET GELETTERDHEIDSDEFICIT?

Samenvatting

- Volwassenen met een lage sociaal-economische status behalen gemiddeld een lager geletterdheidsniveau dan volwassenen met een hoge sociaal-economische status. In Vlaanderen bedraagt dit prestatieverschil gemiddeld 44 punten in het voordeel van volwassenen met een hoge sociaal-economische status.
- Volwassenen met een lage sociaal-economische status behalen duidelijk minder vaak het diploma hoger onderwijs dan volwassenen met een hoge sociaal-economische status. In Vlaanderen is dit respectievelijk 20% en 68%.
- Zelfs wanneer volwassenen met een lage sociaal-economische status een diploma hoger onderwijs behalen, blijven ze een geletterdheidsdeficit hebben in vergelijking met volwassenen met een hoge sociaal-economische status. In Vlaanderen bedraagt het prestatieverschil gemiddeld 18 punten.
- Naarmate het opleidingsniveau stijgt, daalt het geletterdheidsdeficit van volwassenen met een lage sociaal-economische status, maar deze dalende trend is niet significant.

Inleiding

Uit onderzoek blijkt dat de sociaal-economische status (SES) een belangrijke voorspeller is van cognitieve vaardigheden. De PISA-resultaten tonen aan dat de vaardigheden van jongeren in belangrijke mate samenhangen met hun sociaal-economische status (OECD, 2010); in Vlaanderen (en België over het algemeen) is deze samenhang zelfs sterker dan in andere landen (De Meyer & Warlop, 2010). Ook bij volwassenen blijkt, uit het PIAAC-onderzoek, de sociaal-economische status een belangrijke voorspeller van hun cognitieve vaardigheden (OECD, 2013; Cincinnato & De Meyer, 2013). Uit deze onderzoeken blijkt dat jongeren én volwassenen met aan lage sociaal-economische status gemiddeld minder vaardig zijn dan hun tegenhangers met een hoge sociaal-economische achtergrond.

De hypothese van 'persistente sociale ongelijkheid' biedt een mogelijke verklaringsgrond voor deze achterstand in cognitieve vaardigheden (Shavit & Blossfeld [eds.], 1993). Volgens deze hypothese spelen er sociale selectie mechanismen in het onderwijs zodat, ondanks de onderwijsexpansie van de laatste decennia, de sociale afkomst nog steeds een effect heeft op het behaald onderwijsniveau (zie ook Groenez, 2010). Personen met een lage sociale status krijgen minder onderwijskansen dan personen met een hoge sociale afkomst. In die zin wordt sociale ongelijkheid (gedeeltelijk) gereproduceerd. Aangezien cognitieve vaardigheden in functie staan van het genoten onderwijs, betekent dit bij uitbreiding dat personen met een lage sociale status hun cognitieve vaardigheden minder kunnen ontwikkelen dan personen met een hoge sociale status. Daarom tonen zowel de PISA- als de

PIAAC-resultaten een verschil in cognitieve vaardigheden naargelang de sociaal-economische status.

Recent onderzoek naar het verschil in participatie aan het hoger onderwijs in het Verenigd Koninkrijk, toont aan dat de sociaal-economische status samenhangt met het al dan niet deelnemen aan het hoger onderwijs (Valbuena, 2012; Chowdry e.a., 2013). De onderzoekers stellen vast de dat kans op participatie aan het hoger onderwijs kleiner wordt naarmate de sociaal-economische status afneemt. De verklaring hiervoor vinden zij grotendeels in de verschillen in aspiraties en schoolresultaten naar sociaal-economische status. Desalniettemin blijft de sociaal-economische status samenhangen met participatie aan het hoger onderwijs, ook los van aspiraties en resultaten.

In dit rapport wordt dieper ingegaan op het vastgestelde geletterdheidsdeficit bij volwassenen met een lage sociaal-economische status, maar daarbij kiezen we niet de sociale selectie binnen het onderwijs als focus. We bekijken wel de sociale selectiviteit binnen het onderwijs zoals dit ook in PIAAC wordt vastgesteld, maar de hamvraag van dit rapport is of het behalen van een diploma hoger onderwijs het geletterdheidsdeficit bij volwassenen met een lage sociaal-economische status helpt wegwerken. Deze vraag wordt onderzocht door de geletterdheidsscores van hooggeschoolde volwassenen met een lage en hoge sociale economische status met elkaar te vergelijken.

De relatie tussen sociaal-economische status (SES) en geletterdheid

Figuur 1 toont hoe volwassenen met een lage sociaal-economische status systematisch lagere prestaties neerzetten dan volwassenen met een hoge sociaal-economische status[1]. De prestatieverschillen zijn significant in alle landen. Het (absolute) prestatieverschil is het kleinst in Cyprus (19 punten) en het grootst in de Verenigde Staten (60 punten). De gemiddeld zwakkere prestatie van volwassenen met een lage sociaal-economische status hangt samen met verschillen in geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, thuistaal en migratie-achtergrond van de ouders. Controleren we voor deze factoren, dan worden de verschillen aanzienlijk kleiner. Ook de verschillen tussen landen worden dan kleiner. Maar toch zijn ook de gecontroleerde prestatieverschillen op basis van sociaal-economische status significant. Dit wil zeggen dat er effectief sprake is van een zwakkere geletterdheidsprestatie van volwassenen met een lage sociaal-economische status ten opzichte van volwassenen met een hoge sociaal-economische status.

[1] Alle analyses hebben betrekking op volwassenen die niet (meer) deelnemen aan het formeel onderwijs.

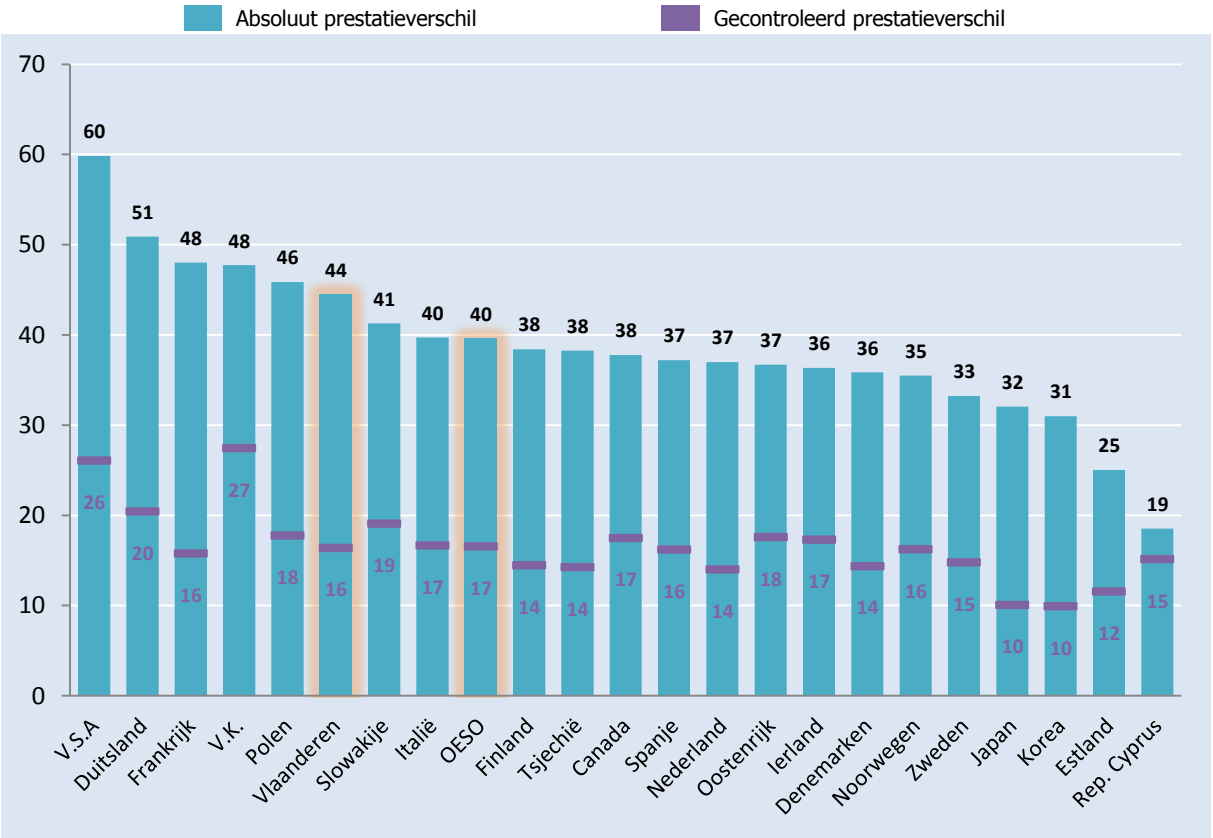

Figuur 1: Verschil in geletterdheidsprestatie van volwassenen met een hoge SES (tenminste één ouder heeft een diploma hoger onderwijs) en volwassenen met een lage SES (beide ouders hebben geen diploma secundair onderwijs), absoluut en gecontroleerd[2]

In Vlaanderen presteren volwassenen met een lage sociaal-economische status gemiddeld 44 punten zwakker dan volwassenen met een hoge sociaal-economische status. Dit is een relatief groot verschil en significant groter dan het OESO-gemiddelde van 40 punten. Gecontroleerd voor andere beïnvloedende factoren, blijkt de samenhang tussen sociaal-economische status en geletterdheidsprestatie wel minder groot dan gedacht. Volwassenen met een lage sociaal-economische status presteren gemiddeld 16 punten lager dan volwassenen met een hoge sociaal-economische status. Dit is niet significant verschillend van het OESO-gemiddelde van 17 punten.

Men mag dus concluderen dat volwassenen met een lage sociaal-economische status een geletterdheidsdeficit hebben ten opzichte van volwassenen met een hoge sociaal-economische status. De vraag daarbij is of deze groep het opgelopen geletterdheidsdeficit kan overbruggen? Doet sociale mobiliteit (gedefinieerd als het deelnemen aan en afwerken van hoger onderwijs) het verschil in geletterdheid tussen volwassenen met een lage en een hoge sociaal-economische status teniet? Deze vraag kunnen we op twee manieren aanpakken:

[2] Prestatieverschillen werden gecontroleerd voor geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, thuistaal en migratie-achtergrond van de ouders. De positieve waarden in de figuur wijzen op een betere gemiddelde geletterdheidsprestatie van volwassenen met een hoge SES.

- In welke mate participeren volwassenen met een lage sociaal-economische status aan het hoger onderwijs?
- Helpt een diploma hoger onderwijs om het geletterdheidsdeficit bij volwassenen met een lage sociaal-economische status te overbruggen?

Deelname aan hoger onderwijs en SES

Figuur 2 toont duidelijk dat volwassenen met een lage sociaal-economische status minder vaak een diploma hoger onderwijs hebben dan volwassenen met een hoge sociaal-economische status. Slechts 3% (Tsjechië) tot 34% (Canada) van de volwassenen met een lage sociaal-economische status behaalt een diploma hoger onderwijs. Daartegenover heeft 39% (Oostenrijk) tot 75% (Frankrijk) van de volwassenen met een hoge sociaal-economische status een diploma hoger onderwijs.

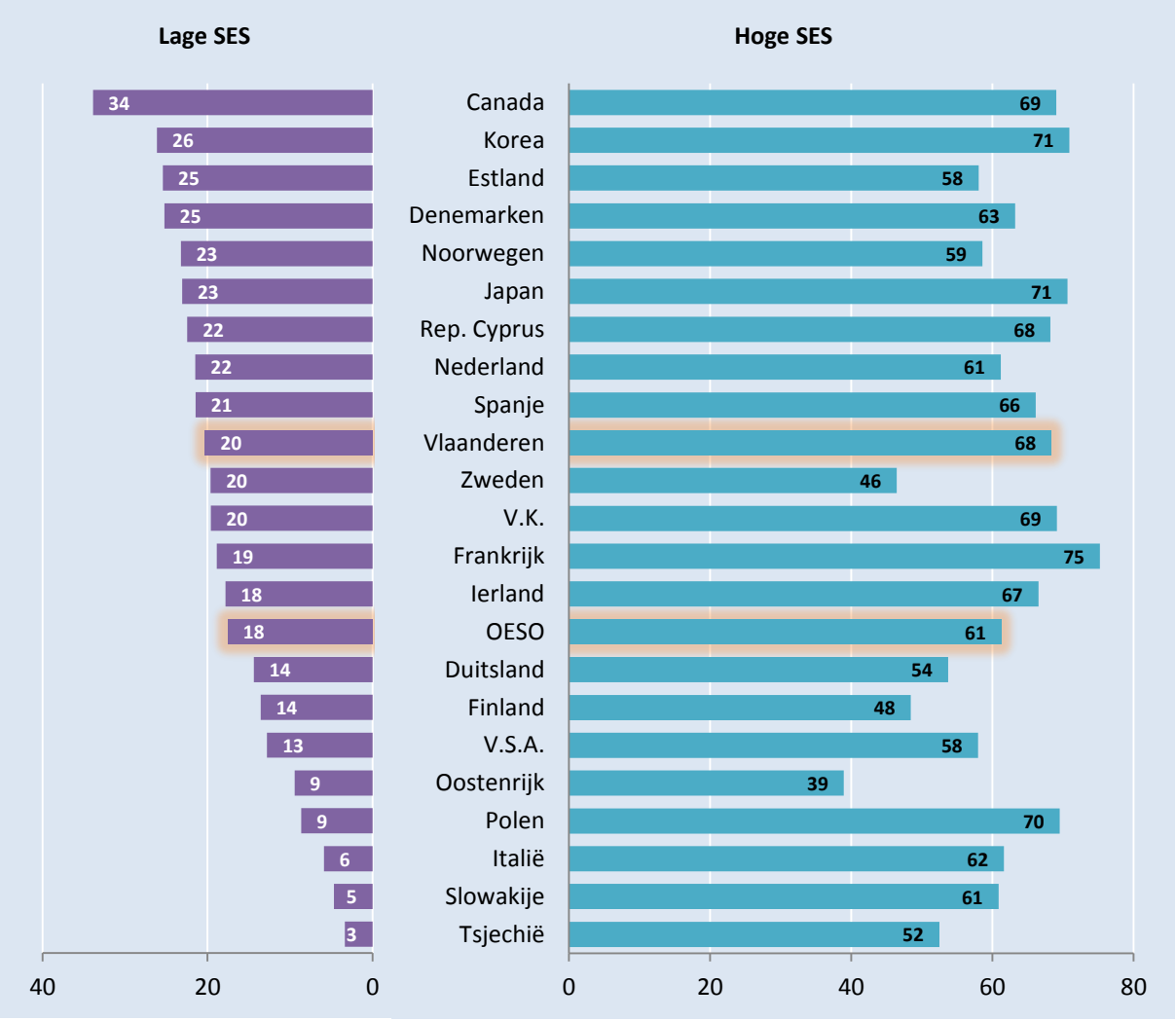

Figuur 2: Aandeel volwassenen met een diploma hoger onderwijs naar sociaal-economische status, in %

In Vlaanderen stelt men vast dat één op vijf van de volwassenen met een lage sociaal-economische status een diploma hoger onderwijs heeft behaald. Dit is significant meer dan

het OESO-gemiddelde (18%). In Noorwegen, Denemarken, Estland, Korea en Canada zijn er echter significant nog méér volwassenen met een lage sociaal-economische status die een diploma hoger onderwijs behalen.

Onder de volwassenen met een hoge sociaal-economische status heeft bijna zeven op tien (68%) een diploma hoger onderwijs. Dit is significant meer dan het OESO-gemiddelde (61%) en alleen Frankrijk heeft significant meer volwassenen met een hoge sociaal-economische status die een diploma hoger onderwijs hebben.

Men stelt dus vast dat sociale mobiliteit (gedefinieerd als het behalen van een diploma hoger onderwijs) samenhangt met de sociaal-economische status. Dit is uiteraard geen nieuwe vaststelling, maar het betekent wel dat volwassenen met een lage sociaal-economische status, door de lagere participatie aan het hoger onderwijs, potentieel belemmerd zijn in het overbruggen van het geletterdheidsdeficit. Dit brengt ons bij de vraag of volwassenen met een lage sociaal-economische status die wel een diploma hoger onderwijs behaalden, het geletterdheidsdeficit hebben overbrugd?

Kan deelname aan het hoger onderwijs het geletterdheidsdeficit bij volwassenen met een lage SES overbruggen?

Het behalen van een diploma hoger onderwijs heft het geletterdheidsdeficit bij volwassenen met een lage sociaal-economische status niet op. De geletterdheidsprestatie van hooggeschoolde volwassenen met een lage sociaal-economische status blijft significant kleiner dan de prestatie van volwassenen met een hoge sociaal-economische status (figuur 3).

In Vlaanderen bedraagt het (absolute) prestatieverschil 18 punten. Hooggeschoolden met een lage sociaal-economische status presteren gemiddeld 18 punten lager dan hooggeschoolden met een hoge sociaal-economische status. Dit is vergelijkbaar met het OESO-gemiddelde van 21 punten. In het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en Duitsland is er een groter prestatieverschil; in Cyprus is het prestatieverschil kleiner.

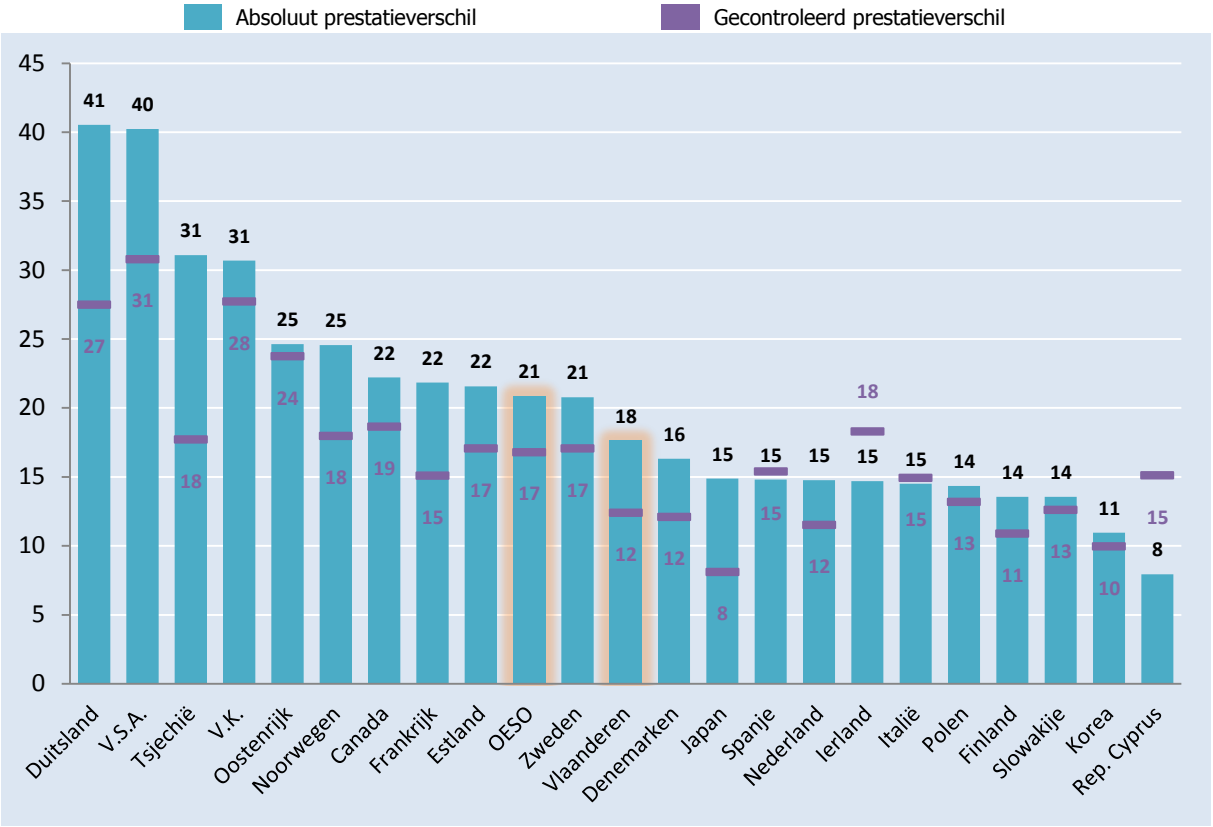

Figuur 3: Verschil in geletterdheidsprestatie van hooggeschoolden (diploma hoger onderwijs) met een hoge SES ten opzichte van hooggeschoolden met een lage SES, absoluut en gecontroleerd[3]

Ondanks dat het behalen van een diploma hoger onderwijs het geletterdheidsdeficit bij volwassenen met een lage sociaal-economische status niet opheft, rendeert een deelname aan het hoger onderwijs wel. In Vlaanderen, bijvoorbeeld, behalen hooggeschoolden met een lage sociaal-economische status een gemiddelde score van 292 en hooggeschoolden met een hoge sociaal-economische status een gemiddelde score van 310. Beide groepen presteren daarbij op het derde geletterdheidsniveau[4]. Voorts presteren onder de volwassenen met een lage sociaal-economische status de hooggeschoolden significant beter dan de laaggeschoolden (score=230) en de volwassenen met een diploma secundair onderwijs (score=257).

Als het gaat om het overbruggen van het geletterdheidsdeficit bij volwassenen met een lage sociaal-economische status, dan heeft het diploma hoger onderwijs geen bijkomende meerwaarde ten opzichte van het diploma secundair onderwijs. Het prestatieverschil tussen

[3] Prestatieverschillen werden gecontroleerd voor geslacht, leeftijd, thuistaal en migratie-achtergrond ouders. De positieve waarden in de figuur wijzen op een betere gemiddelde geletterdheidsprestatie van hooggeschoolde volwassenen met een hoge SES.

[4] De benchmarks voor de geletterdheidsniveaus zijn de volgende: 0 – 175 = onder niveau 1: 176 – 225: niveau 1; 226 – 275: niveau 2; 276 – 325: niveau 3; 326 – 375: niveau 4; 376 – 500: niveau 5. Voor meer uitleg over de geletterdheidsniveaus, zie het tweede hoofdstuk van het Vlaamse PIAAC-rapport 'Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC' (Cincinnato & De Meyer, 2013)

volwassenen met een hoge en lage sociaal-economische status is hetzelfde (namelijk niet significant verschillend), ongeacht of ze het diploma secundair onderwijs of hoger onderwijs behaald hebben. In Vlaanderen bedraagt het prestatieverschil van volwassenen met een diploma secundair onderwijs 25 punten en 18 punten voor volwassenen met een diploma hoger onderwijs. Voor het OESO-gemiddelde stagneert het prestatieverschil op 21 punten.

Het behalen van een diploma secundair onderwijs, op zijn beurt, betekent geen meerwaarde ten opzichte van het al dan niet behalen van een diploma secundair wat betreft het overbruggen van het geletterdheidsdeficiet. Het prestatieverschil tussen volwassenen met een hoge en lage sociaal-economische status is niet significant verschillend, ongeacht of ze het diploma secundair onderwijs behaald hebben of niet. In Vlaanderen bedraagt het prestatieverschil van volwassenen zonder een diploma secundair onderwijs 33 punten en 25 punten voor volwassenen met een diploma secundair onderwijs. Voor het OESO-gemiddelde stagneert het prestatieverschil op 21 punten.

Referenties

Chowdry, H., Crawford, C., Dearden, L., Goodman, A. & Vignoles, A. (2013). Widening participation in higher education: analysis using linked administrative data. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A, 176*(2), 431-457.

Cincinnato, S. & De Meyer, I. (2013). *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC*, http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/65/1381236408405-Vaardig%20genoeg%20voor%20de%2021ste%20eeuw.pdf

De Meyer, I. & Warlop, N. (2010). *PISA: de leesvaardigheid van 15-jarigen in Vlaanderen. De eerste resultaten van PISA 2009,* http://www.pisa.ugent.be/uploads/assets/67/1305011202315-PISA%202009%20Vlaams%20Initieel%20Rapport%20Webversie.pdf

Groenez, S. (2010). Onderwijsexpansie en –democratisering in Vlaanderen. *Tijdschrift voor Sociologie, 3*(4), 199-238.

OECD (2010). *PISA 2009 Results: Overcoming Social Background – Equity in Learning Opportunities and Outcomes (Volume II)*, http://dx.doi.org/10.1787/9789264091504-en

OECD (2013). *OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills.* OECD Publishing.

Shavit, Y. & Blossfeld, H.P. (1993). *Persistent Inequality. Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*, Boulder: Westview Press.

Valbuena, J. (2012). *A Longitudinal Perspective on Higher Education Participation in the UK*. ftp://ftp.ukc.ac.uk/pub/ejr/RePEc/ukc/ukcedp/1215.pdf